

[Σάτιρα και χιούμορ]

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το βιβλίο της Κατερίνας Κωστήου, Η ποιητική της ανατροπής. Σάτιρα. Ειρωνεία. Παρωδία. Χιούμορ. 2005. Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, σ.σ. 258-260.

Αντικείμενο του χιούμορ είναι πάντα ο άνθρωπος. Το χιούμορ μπορεί να είναι λεκτικό αλλά [...] όχι απαραίτητα. Μέχρι τον 19ο αιώνα το χιούμορ και η σάτιρα χρησιμοποιούνταν εναλλακτικά, αλλά ως τότε η λογοτεχνία δεν χρησιμοποιούσε το χιούμορ συνεκτικά ή τουλάχιστον όχι με τη συνείδηση που έχει σήμερα.[...]

Παρά τη θεωρητική σύγχυση, πρέπει να συμφωνήσουμε ότι μια βασική διάκριση του χιούμορ από τη σάτιρα βασίζεται στο γεγονός ότι η σάτιρα απορρίπτει, ενώ το χιούμορ αποδέχεται. Ο σατιρικός συγγραφέας, σύμφωνα με τον Clark, «δεν χρησιμοποιεί ανόθευτο (unadulterated) χιούμορ, που εξ ορισμού σημαίνει αποδοχή της ανθρώπινης φύσης και παρουσίαση με συμπάθεια όλων αδιακρίτως των ιδιορρυθμιών της και των ασυμφωνιών. Ο χιουμορίστας, τα αντικείμενά του και το κοινό του, όλα, αναγνωρίζονται ως μέρη της ίδιας ανθρωπότητας. [...] Ο σατιρικός, όπως είπαμε, δεν δέχεται απορρίπτει. Βρίσκεται σε πόλεμο με τα πράγματα όπως είναι, όχι με την ουσιαστική και μόνιμη φύση του ανθρώπου (που αποτελεί αρμοδιότητα του αληθινού χιουμορίστα), αλλά με τις παρεκκλίσεις από αυτό που ο ίδιος και το κοινό του θεωρούν μέτρο της σωστής ζωής και αίσθησης. Ο χιουμορίστας, στην πιο τυπική του εκδοχή, αγαπά την ανθρωπότητα και δεν θέλει να την αλλάξει· ακόμα κι οι αδυναμίες και οι παραλογισμοί της τού είναι αγαπητές, διότι στα μάτια του είναι συστατικά της ίδιας της ανθρωπίνης ύπαρξης».[...]

Η διαφορά της σάτιρας από το χιούμορ νομίζω ότι φαίνεται ευκρινώς αν σκεφθούμε τη διαφορά ανάμεσα στην καρικατούρα ή γελοιογραφία, όταν χρησιμοποιείται ως τεχνική της σάτιρας —όπου λειτουργεί ως απομάκρυνση από την προσδοκώμενη μορφή, δηλαδή ως μια ανωμαλία του εκφωνήματος (π.χ., ένα πορτρέτο όπου επιτονίζεται ένα αισθητικό ελάττωμα του προσώπου)— και στη χιουμοριστική καρικατούρα ή γελοιογραφία, που ακόμη κι όταν περιέχει στοιχεία της πρώτης, είναι πνεύμα της σκέψης που αναδεικνύει μια αντίθεση και προκύπτει από την εκφώνηση (π.χ., ένα πορτρέτο όπως το παραπάνω, με φόντο ένα top model).

Κείμενο 2

Β. ΣΥΡΜΟΥ, Τερματικός σταθμός

Το κείμενο είναι απόσπασμα από διήγημα της Βάνιας Σύρμου, αντλήθηκε από το Διαδίκτυο.

15.42. ΣΤΑΘΜΟΣ ΒΙΚΤΩΡΙΑ. Το τρένο με κατεύθυνση τον Πειραιά φθάνει σε δύο λεπτά. Η πλατφόρμα γεμίζει κόσμο. Στέκεται κοντά στην κίτρινη γραμμή. Οι μύτες των παπουτσιών της μόλις που την αγγίζουν. Περιμένει το τρένο της επιστροφής. Δεν κοιτάζει το ρολόι, είναι σίγουρη πως θα 'ρθει στην ώρα του. Το ίδιο συμβαίνει είκοσι χρόνια τώρα χωρίς καμιά εξαίρεση. Κάθε εργάσιμη στις 15.40 βρίσκεται στο σταθμό.

Το τρένο φθάνει στην ώρα του. Οι πόρτες ανοίγουν. Κάθεται κοντά στο παράθυρο. [...] Κλείνει τα μάτια σφιχτά και προσπαθεί ν' αδειάσει τη σκέψη της προσηλώνοντας την προσοχή της στον ήχο του τρένου. [...] Όταν τα ξανανοίγει, το βλέμμα της συναντά το χαμόγελο ενός νεαρού που στέκεται στην απέναντι άκρη του βαγονιού. Κοιτάζει αμέσως αλλού προσπαθώντας να τον αποφύγει. Βυθίζεται ξανά σε σκέψεις χαζεύοντας έξω απ' το παράθυρο.

«Συγγνώμη, γνωρίζομαστε;» Μια φωνή σταθερή και θερμή έρχεται από τ' αριστερά της. Ανοίγει τα μάτια ξαφνιασμένη. Ο νεαρός από απέναντι κάθεται τώρα δίπλα της, διατρέχει με το βλέμμα του το πρόσωπό της και επαναλαμβάνει: «Γνωρίζομαστε;». «Σ' εμένα μιλάτε;» του απαντά ενοχλημένη. «Ναι, σας κοιτάζω εδώ και ώρα και προσπαθώ να θυμηθώ από πού σας ξέρω». Βρίσκει το κλισέ του συμπαθητικό, γιατί συνοδεύεται από το ίδιο εκείνο φιλικό χαμόγελο. [...] Καιρό είχαν να την κοιτάξουν έτσι στα μάτια. Το 'χει σχεδόν ξεχάσει. Πρέπει να 'ναι καμιά εικοσαριά χρόνια νεότερός της. Έχει την άνεση και την αυτοπεποίθηση της νεότητας.

Ανοίγει την τσάντα του και της προσφέρει ένα λουλούδι στο σχήμα της καμέλιας, φτιαγμένο από κόκκινο γκοφρέ χαρτί. «Τα φτιάχνω ο ίδιος». Δεύτερη έκπληξη. Μοιάζει με ταχυδακτυλουργικό κόλπο. Τολμά να τον κοιτάζει κατάματα. Βλέμμα ήρεμο στο χρώμα του μελιού. «Πολύ όμορφο! Ευχαριστώ» τού χαμογελά. Δεν ξέρει γιατί, αλλά θέλει να τολμήσει. «Ωραίο χαμόγελο! Πρέπει να χαμογελάτε συχνότερα». Κι άλλο κλισέ. Ακόμα κι αν είναι φάρσα, αρχίζει να το διασκεδάσει. [...] «Ναι, γιατί όχι;» Εξάλλου, έχουν ήδη φτάσει στον τερματικό σταθμό.

Οι πόρτες ανοίγουν. Βγαίνουν μαζί. Εκείνος την αγγίζει ελαφρά στην πλάτη δίνοντας την εντύπωση πως είναι ζευγάρι. Προχωρώντας προς την έξοδο αιφνιδιάζεται από μια παρέα τεσσάρων νεαρών που τούς κλείνουν το δρόμο χειροκροτώντας. Ο συνοδός της φαίνεται να ανταποδίδει τον ενθουσιασμό σηκώνοντας τα χέρια ψηλά σε στάση θριάμβου.

«Καλά, φίλε δεν παίζεσαι! Με τη σημερινή σου επιτυχία ανέβηκες επίπεδο στο «HUMAN CATCH»! Ο χρόνος που τερμάτισες ήταν καταπληκτικός!»

Χωρίς να ζητήσει εξηγήσεις, κατευθύνεται με βήμα αργό προς την έξοδο του σταθμού, όταν συνειδητοποιεί πως στο χέρι της κρατάει ακόμη το χάρτινο λουλούδι. Δεν το πετά. Το κρατά για να της θυμίζει τί δεν πρέπει πια να περιμένει.

ΘΕΜΑΤΑ

ΘΕΜΑ 1 (μονάδες 35)

1^ο υποερώτημα (μονάδες 10)

Να συμπτύξεις τα νοήματα της 2^{ης} παραγράφου του Κειμένου 1 σε 50 περίπου λέξεις.

Μονάδες 10

2^ο υποερώτημα (μονάδες 10)

Στο Κείμενο 1 η συγγραφέας συνδέει νοηματικά τη 2^η με την 3^η παράγραφο με την σχέση «Γενικό – Ειδικό». Να περιγράψεις με συντομία αυτή τη νοηματική σχέση.

Μονάδες 10

3^ο υποερώτημα (μονάδες 15)

Να βρεις τέσσερις περιπτώσεις στις οποίες χρησιμοποιείται στο Κείμενο 1 παρένθετο νόημα και μια περίπτωση με χρήση εισαγωγικών (μονάδες 5) και να δικαιολογήσεις την επιλογή κάθε φορά της συγγραφέα (μονάδες 10).

Μονάδες 15

ΘΕΜΑ 2 (μονάδες 30)

Αν και οι σατυρικές εκπομπές συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την ενημέρωση και την κοινωνική κριτική εγείρεται γι' αυτές ένας σημαντικός προβληματισμός. Λειτουργούν ως μέσο αφύπνισης της κοινής γνώμης ή μήπως την καθησυχάζουν, περιορίζοντας τη διάθεση για ουσιαστική δράση; Να αναπληρώσετε στο ερώτημα σε ένα άρθρο 350-400 λέξεων.

Μονάδες 30

ΘΕΜΑ 3 (μονάδες 20)

Στο απόσπασμα του λογοτεχνικού κειμένου αξιοποιείται ο ετεροδιηγητικός παντογνώστης αφηγητής; Ποια εκφραστική επιλογή το πιστοποιεί και σε τι εξυπηρετεί αυτή η επιλογή;

Μονάδες 20

ΘΕΜΑ 4 (μονάδες 15)

Λαμβάνοντας υπόψη τον συμβολισμό που εμπεριέχεται στη φράση «χάρτινο λουλούδι» να παρουσιάσεις το μήνυμα που κατά την κρίση σου εκπέμπεται από το Κείμενο 2. Γιατί η ηρώida αποφασίζει στο τέλος να το κρατήσει (120-150 λέξεις);

Μονάδες 15

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ (ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ) Α΄ ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΛ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

(Επισημαίνεται ότι οι απαντήσεις που προτείνονται για τα θέματα είναι ενδεικτικές. Κάθε άλλη απάντηση, κατάλληλα τεκμηριωμένη, θεωρείται αποδεκτή.)

ΘΕΜΑ 1 (μονάδες 35)

1ο υποερώτημα (μονάδες 10)

Ο χιουμορίστας διαφέρει ουσιαστικά από τον σατιρικό συγγραφέα. Ο σατιρικός συγγραφέας καυτηριάζει την πραγματικότητα, στιγματίζοντας τις ανθρώπινες αδυναμίες, προσπαθεί να υποδείξει τον ορθό δρόμο, απρόθυμος να κατανοήσει τις ατέλειες των ανθρώπων, οπότε γίνεται δηκτικός. Ο χιουμορίστας όμως συμμερίζεται τον άνθρωπο, παράγει γέλιο αποδεχόμενος τα τρωτά σημεία της ανθρώπινης φύσης, δείχνει συμπάθεια στις αβλεψίες των άλλων.

2ο υποερώτημα (μονάδες 10)

Η 2η παράγραφος του κειμένου παραθέτει τη διαφορά ανάμεσα στον χιουμορίστα και τον σατιρικό συγγραφέα. Πρόκειται για μια γενική θεώρηση της διαφοράς αυτής, την οποία όμως επιδιώκει η συγγραφέας να εξηγήσει πιο παραστατικά με μια αναλογία που χρησιμεύει και ως παράδειγμα στην 3η παράγραφο του κειμένου. Το περιεχόμενο της 3ης παραγράφου, λοιπόν, αποτελεί μια ενδεικτική ειδική περίπτωση που έρχεται να ενισχύσει το περιεχόμενο της 2ης παραγράφου και να το κάνει και πιο κατανοητό στον αναγνώστη.

3ο υποερώτημα (μονάδες 15)

Παρένθετο νόημα υπάρχει:

- Δίπλα στην ελληνική λέξη «ανόθευτο»: δίνεται σε παρένθεση ο αγγλικός όρος που πιθανότατα αποδίδει με μεγαλύτερη ακρίβεια το περιεχόμενο των συμφραζομένων.
- Στη φράση «(που αποτελεί αρμοδιότητα του αληθινού χιουμορίστα)», η οποία αποτελεί επεξηγηματικό σχόλιο για τη μόνιμη ανθρώπινη φύση ως αφορμή για παραγωγή γέλιου.
- Στη φράση «(π.χ., ένα πορτρέτο όπου επιτονίζεται ένα αισθητικό ελάττωμα του προσώπου)», η οποία εξηγεί μέσω του παραδείγματος τι σημαίνει «ανωμαλία του εκφωνήματος».
- Στη φράση «(π.χ., ένα πορτρέτο όπως το παραπάνω, με φόντο ένα top model)», η οποία επεξηγεί με το παράδειγμα τη διαπίστωση της συγγραφέως, που προηγήθηκε.

Χρήση εισαγωγικών:

Υπάρχει στο σημείο όπου παρατίθενται τα λόγια του Clark, οπότε τα λεγόμενα της συγγραφέως υποστηρίζονται ουσιαστικά από την παρεμβολή ξένου σχολίου και αποκτούν κύρος και αξιοπιστία.

ΘΕΜΑ 2 (μονάδες 30)

ΤΙΤΛΟΣ	Σάτιρα: Αφύπνιση ή εφησυχασμός της Κοινής Γνώμης;	
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Οι σατυρικές εκπομπές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του σύγχρονου τηλεοπτικού τοπίου, συνδυάζοντας την ψυχαγωγία με την ενημέρωση και την κοινωνική κριτική. Με το ιδιαίτερο ύφος τους, επιχειρούν να φέρουν στο προσκήνιο ζητήματα της επικαιρότητας και να θέσουν στο στόχαστρο αδυναμίες και παραλείψεις των θεσμών. Παρόλα αυτά, γύρω από αυτές εγείρεται ένας σημαντικός προβληματισμός: λειτουργούν ως μέσο αφύπνισης της κοινής γνώμης ή μήπως την καθησυχάζουν, περιορίζοντας τη διάθεση για ουσιαστική δράση;	
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ	ΜΕΣΟ ΑΦΥΠΝΙΣΗΣ	Κριτική στις Δομές και της Εξουσίας: Η σάτιρα αποκαλύπτει αλήθειες που συχνά αποκρύπτονται από τα συμβατικά μέσα ενημέρωσης. Με ευρηματικά σχόλια, βοηθά το κοινό να κατανοήσει τις υποβόσκουσες πτυχές κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών ζητημάτων. Ευαισθητοποίηση μέσω Χιούμορ: Χρησιμοποιώντας το χιούμορ, οι σατυρικές εκπομπές κάνουν δυσνόητα ή ευαίσθητα θέματα πιο προσιτά, δίνοντας τη δυνατότητα στο κοινό να τα προσεγγίσει με τρόπο που το διασκεδάζει αλλά και το προβληματίζει. Κίνητρο για Συμμετοχή: Μέσα από τη σάτιρα, οι πολίτες ενθαρρύνονται να ασκήσουν κριτική και να εκφράσουν απόψεις για θέματα που τους αφορούν, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση μιας ενεργής κοινωνίας.
	ΜΕΣΟ ΕΦΗΣΥΧΑΣΜΟΥ	Καταναλωτική Αντίληψη της Σάτιρας: Πολλοί τηλεθεατές αντιμετωπίζουν τις σατυρικές εκπομπές απλώς ως μέσο ψυχαγωγίας, χωρίς να εμβαθύνουν στα μηνύματα που αυτές προβάλλουν. Καθησυχασμός μέσω Γέλιου: Το γέλιο που προκαλεί η σάτιρα μπορεί να λειτουργήσει ως τρόπος εκτόνωσης της αγανάκτησης ή της οργής, χωρίς να ακολουθείται από πράξεις που θα επέφεραν αλλαγές. Περιορισμένη Δράση του Κοινού: Ενώ η σάτιρα εντοπίζει προβλήματα, συχνά δεν παρέχει λύσεις, αφήνοντας το κοινό με μια αίσθηση αδυναμίας απέναντι σε μεγαλύτερα κοινωνικά ή πολιτικά ζητήματα.
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	Οι σατυρικές εκπομπές έχουν τη δυναμική να διαδραματίσουν έναν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και πολιτική αφύπνιση. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο γίνονται αντιληπτές από το κοινό είναι καθοριστικός για το αν θα λειτουργήσουν ως ερέθισμα για ενεργή συμμετοχή ή ως ένα ευχάριστο «αντίδοτο» στις καθημερινές	

προκλήσεις. Η ισορροπία μεταξύ ψυχαγωγίας και ουσιαστικής ενημέρωσης είναι το κλειδί για τη διασφάλιση της πραγματικής τους αξίας.
--

ΘΕΜΑ 3 (μονάδες 20)

Στο απόσπασμα αξιοποιείται ο ετεροδιηγητικός παντογνώστης αφηγητής που δεν συμμετέχει στα γεγονότα και έχει πλήρη γνώση των πραγμάτων. Η εκφραστική επιλογή που αξιοποιείται είναι το γ' πρόσωπο μέσω του οποίου μιλά για γεγονότα που αφορούν τη ζωή άλλου προσώπου με το οποίο φαίνεται να μην σχετίζεται, ενώ γνωρίζει και εποπτεύει τα πάντα, αφού εισχωρεί και στις πιο μύχιες σκέψεις της ηρωίδας του. Με αυτήν την αφηγηματική επιλογή ο συγγραφέας κατορθώνει να παρουσιάσει την ιστορία αποστασιοποιημένα, γεγονός που δεν επιτρέπει στον αναγνώστη να ταυτιστεί με την ηρωίδα. Από την άλλη η πλήρης παντογνωσία και εποπτεία του βοηθά τον αναγνώστη να κατανοήσει καλύτερα την ιστορία.

ΘΕΜΑ 4 (μονάδες 15)

Το «χάρτινο λουλούδι» είναι κυρίως ένα τέχνασμα με το οποίο ο νεαρός της ιστορίας πλησιάζει την κοπέλα στο τρένο, τη φλερτάρει και την εντυπωσιάζει με την επινοητικότητά του. Το λουλούδι όμως δεν είναι πραγματικό, είναι ψεύτικο, φτιαγμένο από χαρτί, παρόμοιο με τα συναισθήματα του νεαρού για την κοπέλα: μια επινόηση για να κερδίσει στο παιχνίδι που έχουν σκαρώσει με τους φίλους του, και παίρνει την πρωτιά, γιατί την κατάφερε να πιστέψει στον «έρωτά» του σε πολύ μικρό χρόνο. Παρά την εξαπάτηση πάντως, η κοπέλα δεν πετάει το λουλούδι, αν και νιώθει σίγουρα εντελώς αποκαρδιωμένη και απογοητευμένη από τους «ανθρώπους – παιδιά» που παριστάνουν τους άντρες. Το λουλούδι γι' αυτήν αποτελεί ένα ενθύμιο από μία «περιπέτεια» μέσα στο τρένο της επιστροφής, ένα – έστω και ψεύτικο – αναμνηστικό του ενδιαφέροντος που κάποιος άνδρας της έδειξε, κάτι που τόσα χρόνια δεν το είχε νιώσει ποτέ στη μίζερη και μονότονη ζωή της. [Είναι μ' άλλα λόγια αυτό που ο Ίψεν χαρακτήρισε emphatic «ζωτικό ψεύδος» – που όλοι έχουμε ανάγκη στη ζωή μας].

«Το/τα θέμα/τα προέρχεται και αντλήθηκε/αν από την πλατφόρμα της Τράπεζας Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας που αναπτύχθηκε (MIS5070818-Τράπεζα θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Γενικό Λύκειο-ΕΠΑΛ) και είναι διαδικτυακά στο δικτυακό τόπο του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.) στη διεύθυνση (<http://iep.edu.gr/el/trapeza-thematon-arxiki-selida>)»